

הסיכום ממערכי השיעור לפרק הדרמה – הטרגדיה היוונית.

כתב וערך: המורה אלי פרה

אנטיגונה / סופוקלס

עקרונות הטרגדיה / עפ"י דורותיא קרוק

א. המעשה המביש.

ב. הסבל וחזיון הסבל.

ג. המודעות לסבל ולמחירו.

ד. האישור מחדש לערכי רוח האדם והמוסר האנושי.

א. המעשה המביש:

האדם לפי תכונותיו האנושיות יש בו תמיד פגם באופי, שגורם לאדם להיכשל ולעשות מעשה מביש (חטא, עבירה). אנטיגונה קוברת את אחיה למרות האיסור שהתפרסם כצו המלך, שאין לקבור את הבוגד בעמו וניסה להחריב את עירו, ומי שמעז להפר את הצו ולקבור אותו, דינו - מוות! גם קריאון עושה "מעשה מביש" הוא מוציא צו-מלכותי בניגוד לחוק האלים. על "המעשים המבישים" האלו שניהם נענשים ומגיעים לסבל ולטרגדיה.

ב. הסבל:

חזיון הסבל צריך להיות ממשי ונצפה בעיניים על הבמה (ניקור עיני-אדיפוס למשל). החזיון של הסבל נועד לעורר בקרב הצופים והקוראים את רגשות הפחד והרחמים. אלו הם שני רגשות המובילים את האדם לקטרזיס- מירוק והיטהרות. בעקבות חזיון הסבל האדם מבין את הלקח ואת מוסר ההשכל שביסוד המחזה; שיש לדבוק בחכמה – היא יראת-האל, כלומר להישמע לקול האלים ולגורל הצפוי מהם.

ג. המודעות לסבל:

המודעות לסבל צריכה להיות בתודעה של הגיבור הטראגי. כלומר: החזיון של הסבל והסבל עצמו, אין בהם ממש אם הגיבור אינו מודע לסיבות של הסבל ולטרגדיה שאליה הוא מובל, תוך ידיעה ברורה, שלמרות הכול, אין הוא משנה את לקחו ואת דרכו, הוא עיקש וגאה ומתמודד נגד גורלו- חייו, ומקריב אותם וסובל תוך מודעות למחירו. לזה אנו מכוונים, כאשר אנו מדברים על המושג; "טרגדיה יוונית". האדם שיודע את סופו המר, ובכל זאת הולך לקראת אובדנו.

ד. האישור מחדש לערכי רוח-האדם:

הצופים שותפים ורואים את החזיון ומתוך החזיון בא המסר של כל הטרגדיה ע"י ההטפה ובמקרה של "אנטיגונה", כפי שהיא באה בסוף המחזה מפי ראש המקלה: סוף דבר, הפל נשמע:

שמחת אדם תכון רק בחכמה.

והחכמה – היא ביראת אלק.

גאה נרם ישפיל עדי עפר:

לעת שיבה – יקנו מוסר נדעת.

ההסבר הוא: בפחד מהאלים ובקבלת חוכמתם נבין, שאין טעם להתמודד נגד הגורל, אנו חייבים להישמע לקולם ולמוסר שלהם. זהו האישור מחדש של ערכי רוח האדם, כלומר; האמונה באלים, ובחוכמת האדם לדבוק באלים, יאשר את ערכי הרוח והמוסר שלו.

ה מ ק ה ל ה / הקדמה :

בראשית דרכה, המקהלה הייתה ה"דמות" המרכזית בכל הטקסים הדתיים של האלים. היא שרה מזמורי הודיה והלל במקצב דְּטִירָמְבִּי וְיָמְבִּי (סוג מסוים ואופייני של קצב בשירת יוון העתיקה). לאלילים מהמיתולוגיה היוונית, בעיקר לאל "דִּיּוֹנִיִּסוֹס" (או בשמו הרומי, בְּפָחוּס – אל היין, הפירון והמלחמה).

הטקסים לכבודו היו הפופולאריים ביותר, ומטקסים אלו נהפכו ברבות הימים לחזיונות וסיפורי-מעשה, למחזות. בתחילה בשירה, ולאחר מכן בתחרויות של סיפורי טרגדיות.

אט, אט שורת המקהלה הצטמצמה ודמויות נוספו לחזיון ולטקסים. וככל שנוספו דמויות לסיפורי המעשה של החזיונות, כך הצטמצמה שורת המקהלה. בתחילה הייתה ממוקמת מלפנים ובחזות לבמה בעיגול שנקרא; "אורקסטרה" ולאחר מכן, כשהפכה לחלק מהחזיון עלתה על הבמה ("סקינה") והשתתפה באופן פעיל במחזה.

מאפייני המקהלה, תפקידיה ומטרותיה :

א. המקהלה מונה כ-15 איש, המדברים בקול אחד ואחיד, ובראשה עומד ראש המקהלה. דיבורם

רם ונשגב ופיוטי, הנאמרים בפאתוס רב. כיאה לאנשים מורמים מעם ובשל תפקידם

ההיסטורי; לשורר את דברי השירה והמזמורים לאלילים. לראש המקהלה תפקיד מוגדר;

לבטא ולהעביר את המסרים החשובים של המחזה, ולכן הוא גם "המְנַחֵה" של המחזה. כולם

לבושים אותו דבר, ובעבר כשהשחקנים חבשו מסיכות לציון דמויותיהם, אנשי המקהלה חבשו

אותה מסיכה ולבשו אותו לבוש (הטוגה היוונית). לפניכם כמה שורות כדוגמא לדיבורם הרם

והפיוטי. דברים שנשאו לאחר המפגש בין שתי האחיות המספרים את אירועי המלחמה

שהתרחשה בעיר "תבי" בקרב שבו שני האחים ניספו זה בחרבו של זה.

המקהלה: מְזֹמֵר לְתִבִּי, עִיר-שְׁבַעַת-הַשְּׁעָרִים; וּבַהֲמִשָּׁךְ: אֲבָל עֲכָשְׁיוּ בּוֹקַע אֹר הַנְּצָחוֹן.

הוּ שָׁמֵשׁ-נְקָמוֹת, אֶל-מַלְחָמוֹת-וְנִגְהָ, רִבַּת-הַמְרָכָבוֹת, הוּ תִבִּי, צִהְלִי נְרִנִּי!

הוֹפַעַת פְּגוֹאֵל, דְּרַכַּת בְּשָׁמִינוּ – לִבְנוֹ לְמַחֹלוֹת – וְלֹא לְמַלְחָמָה.

צָבָא-חֲזִיזִים שְׁלַחַת בְּגִדוֹדֵי הַצָּר, בְּהִכְלָנוּ יִשְׁמַע קוֹל הַלֵּל נִשְׁבַּח

דְּלַקַּת אַחֲרָיו בְּחִינֵיתוֹת-בְּרַק – וְהִלְלָה יַעֲנֶה בְּשִׁיר הַמְּקַהְלוֹת.

וְהוּא נְסוּג, מִדָּף כְּמֵץ, מִכָּה בְּסִנְוָרִים! (...)

ראש המקהלה: פּוֹלִינִיקָס, שֶׁר צָבָאָם,

סָעַר בְּחִילוֹתָיו כְּרוֹחַ,

עַט כְּנִשְׁר הַלָּבֹן,

גָּח כְּנִשְׁר הַמְּצָרַח,

הוֹד-נוֹצוֹתָיו – סוֹפַת נְסִים

מְטוֹת-כְּנָפָיו – מְגִינָהם! (...)

ב. כנאמר לעיל, הם דיברו בקול אחד, משמע; קולם הוא קול ההיגיון, ה"שכל הישר". אינם

שותפים למזימות ולתככים שבחצר המלך. אין להם "אינטרסים" להשגת מטרות פוליטיות או

חברתיות, לכן קולם הוא גם קול המוסר הצרוף, שליחיהם של כל האדם: גם של אנשי השררה

והשלטון וגם שליחיהם של האנשים הפשוטים, של עמך.

הם ניטרליים! לעולם לא יצדיקו צד זה או אחר בעימותים השונים בין הדמויות, או יצדדו באחד הצדדים שבדילמות של משתתפי המחזה. לכל היותר יאמרו מעין אמירה: "אתה צודק אבל גם הוא דבריו טובים ונכונים"
לדוגמא נביא את דברי ראש המקהלה בעימות בין קריאון לבנו היימון בתמונה השלישית במערכה הראשונה.

או דברי הגיון ומוסר:	ראש המקהלה: אם ישירים דבריו, המלך,
כי מי ידמה לזאוס,	תיטיב אם תקבל לקחו,
ומי ישוה לו?	ואתה נסיד, שמע את מוסר אביך.
הוא לא ינום ולא ישן, לא יחלף	היטבתם לדבר, שניכם.
עם חליפות העת; לנצח עלומיו	
ךם ונשא, במעלות אולימפוס	
וחק עולם הוא שם לכל לוד-אדם:	
אשר ירום לבו - בעונו ישפל.	

ג. המקהלה היא כביכול הצד ה"בידורי" של המחזה, מעין אתנחתא לדרמות הגדולות ולאירועים הטרגיים שבחזיון. "הבידור", שהם מספקים הוא במישור התרבותי-ספרותי של המחזה, כלומר; דיבורם הוא דברי שירה ומקצב ומובלטים ע"י חריזה ברורה (כנאמר לעיל; במקצב דטירמבי). זה גם נותן הזדמנות לשחקנים לעשות מעברים ויציאות בין התמונות והמערכות, וכן להחליף מסיכות ותלבושות כשצריך. כמו באודה ה - 3.

למהקהלה - לאהבה - הו, למנצח!	המקהלה: לאהבה - הו, למנצח!
עשיר יתן כל הון ביתו,	קשה כשאול, עזה כמות!
צדיק ימעד בעבותות עוון,	מלא-כל-הארץ תפארתה:
כי אש אוכלה	יוקדת בימים רבים, וכן יקום על אב -
היא שלהבתה,	עולה חגי צורים, אורבת
רשפי-כליה בעין כלה:	בלחי עלמה פורחת;
רק אפרודיטה לא תדע רחם,	בכל תמשל, לא תחמל
תשחק למשבבתנו.	על בן-אלמות נאנוש .

או בדברי תוכחה ומוסר: הו נזר-החכמה נכח-עד-אין-חקר
בהשבר חקים, תמוט הממלכה.
גורל כפול כחרב - גוזר גם טוב, גם רע!
יחקק מסוף ביתי פורע-חק עז-מצח,
בהשמר חקים, תשכון קריה לבטח;
אש-זרה לבו - ולא יקרב לנצח.

ד. תפקידה המעשי והעיקרי הוא לקדם את עלילת המחזה, כלומר; לספר לקהל הצופים מה היה ומה קרה לפני החזיון. לספר את השתלשלות העניינים ומה אנו עתידים לראות בהמשך. כפי שצינו לעיל, ראש המקהלה משמש כמעין "מנחה הערב" מה היה ומה ראינו עכשיו, ומי יבוא במערכה הבאה "ויהיה מעניין לשמוע מה בפיו" למשל בתמונה הראשונה לאחר המפגש

בין שתי האחיות ולפני פגישתם של שורת המקהלה עם המלך קריאון.
ראש המקהלה: אָבֵל הִנֵּה סוֹף-סוֹף מְגִיעַ מִלְּפָנֵי הַחֶדֶשׁ.
קְרֵאוֹן בֶּן מוֹנִיקָס.
מַה מְצַפֶּה לְמֶלֶךְ תְּבִי בְּשַׁחַר מַלְכוּתוֹ?
לָאֵן יִנְחֶהוּ חוּט גּוֹרֵל סָבֹךְ?
וְלָמָּה-זֶּה כְּנִס לְכָאן אֶת כָּל זְקֵנֵי הָעָם?

ה. החלק החשוב בתפקידי המקהלה הוא המסר והרעיון שביסוד החיזיון. והוא בד"כ נאמר על ידה בסוף, לאחר שהטרגדיה התרחשה. מה הייתה מטרת החיזיון ולשם מה ומדוע אירע מה שאירע. כפי שעיינונו רואות ואוזנינו שומעות בסוף המחזה "אנטיגונה":

ראש המקהלה: סוֹף דְּבַר, הַכֹּל נִשְׁמַע:
שְׁמַחַת אָדָם תִּכְוֶן כִּק בְּחֻכְמָה.
וְהַחֻכְמָה – הִיא בִּירְאֵת אֱלֹהִים.
גְּאָה וְרָם יִשְׁפִּיל עַדֵי עָפָר:
לְעֵת שִׁיבָה – זְקֵנו מוֹסֵר נְדָעַת.

הנה כי כן, אומר ראש המקהלה בדברי החכמה שלו את המסר המנחה את המחזה. אם נחזור לניתוח הביקורת של דורותיא קרוק על עקרונות הטרגדיה, לפי העיקרון האחרון; "האישור מחדש לערכי רוח האדם" באים הדברים לידי ביטוי באמירתם על ידי ראש המקהלה בסוף המחזה, היינו: לאחר "פירוק רגשות הפחד והרחמים" ("קטרזיס") יש להפנים את הרעיון והמסר של המחזה; שאם האדם רוצה להימנע מהטרגדיה שאירעה לגיבורת המחזה, אנטיגונה, ולאסון הממית שאירע לקראון, (משפחתו נכחדה; בנו הראשון, מגראוס, מת טרם זמנו, אישתו אורידיקה ובנו השני, הימון, התאבדו – אין המשך לשושלת מוניקס). האדם שרוצה לצאת שמח בחלקו ובחייו, עליו לדבוק בחכמה! ומה היא החכמה? החכמה נמצאת ביראת אלוהים, כלומר: להישמע לקול האלים; לא לנסות להתמודד נגד הגורל שהשיתו עליו האלים. (כמו אנטיגונה) ולא לברוח מהגורל, או לעשות ההיפך ממה שציוו עליו, כמו שעשה קראון. טריסיאס הנביא הזקן, ציווה בשם האלים, קודם כל להציל את אנטיגונה ולהוציא אותה מבור הסלע, ובכך יציל גם את בנו, ורק לאחר-מכן יקבור את גופת פוליניקס כצו האלים. קראון פעל ההיפך; הוא רץ קודם-כל לקבור את פוליניקס, וכשהגיע למערת הסלע, היה כבר מאוחר: אנטיגונה התאבדה ולאחריה גם בנו הימון התאבד.

תפקידי המקהלה באנטיגונה:

כנאמר לעיל: למקהלה תפקיד מוגדר – היא מבטאת את קול ההיגיון וקול המוסר. הגיבור מתווכח עם המקהלה בנושאים מהותיים, מתייעץ עימה או מתלונן בפניה. אבל המקהלה בשום מקרה לא נוטה לצד כלשהו. ראש המקהלה הופך להיות שותף במחזה (דמות נוספת), אבל לא שותף בעלילה.

גם אנשי המקהלה משמשים "כדמויות נוספות" במחזה; פעם הם זקני העיר ומועצתה, ופעם משמשים כאתנחתא אומנותית לומר דברי פיוטים ושירה בפני הקהל. (האודות השונות במחזה) לספר לצופים את הרקע לחיזיון, או להורות להם ולפרש מה ראו עיניהם ומה הם עתידים לראות.

תפקידיה:

- א. לספר את השתלשלות האירועים, גם מבחינה היסטורית, לפני ההתרחשויות במחזה, ובמהלך החזיון.
- ב. יוצרת את ההפסקות שבין תמונה לתמונה, ובין מערכה למערכה. בליווי שירי ה"אודה". זה היה תפקידה הראשון בכל חיזיון הטקס לאלים. שירי שבח והודיה להם.
- ג. ראש המקהלה מנתח את החיזיון. מודיע על סיום קטע ולקראת הקטע הבא.
- ד. להעביר את המסר הרעיוני של המחזה, בעיקר בסופו. מוסר-ההשכל והתוכחה.
- הערה: היא איננה שופטת, מותחת ביקורת או מוסרת את אבחנתה כמקור הצדק של גבר האלים. היא "ניטרלית" מבחינה זאת, וקולה הוא "קול האמצע" קול ההיגיון והחוכמה.

סיכום המחזה

המפגש (העימות) הראשון במחזה בין איסמנה לאנטיגונה: העימות (קונפליקט) הראשון במחזה, משמש גם כאקספוזיציה (הפרולוג) לסיפור החיזיון: הרקע לטרגדיה (מלחמת האחים והריגתם זה בחרבו של זה, והצו של קריאון) והצגת הגיבור הטראגי – אנטיגונה.

העימות בין שתי האחיות נסוב על השאלה: האם לקבור את האח? אנטיגונה, כיאה לגיבורה טראגית, מגיבה במהירות ובנחרצות. מנגד, איסמנה מתגלה כפאסיבית, תמימה אבל הגיונית. היא טוענת שקבורתו של פוליניקס, הוא בגדר מעשה התאבדות וטיעוניה הם:

- א. רוב השושלת מתה: אדיפוס, אישתו ושני האחים, וכעת גם אנטיגונה בגלל שהפרה את הצו. איסמינה תוצא להורג גם, בגלל שתואשם כשותפה לפשע, ומשמעות הדבר, שהשושלת תיכחד.
- ב. צו המלך הוא בלתי עביר. המלך הוא גבר, יש בו צבא וכוח, ואילו הן רק נשים. ואינן יכולות להתמודד מולו.

ג. האלים והמתים ימחלו לה כי יד חזקה גברה עליה.

אנטיגונה אינה משיבה לדברי ההיגיון של אחותה, אלא מחרימה אותה: "לכי מפה איסמנה. עוד מעט אתחיל לשנוא אותך". כבר במפגש ראשוני זה מתגלה אופיה של אנטיגונה כגיבורה טראגית; חסרת פשרות וקיצונית בתגובתה ובמעשיה. גם אופיה של איסמינה נחשפת בעימות זה: היא פאסיבית, תלותית ומפגינה חולשת-דעת, אך גם דעתנית ובעלת היגיון "בריאה".

האהבה והנאמנות למשפחה:

היחסים בין אנטיגונה לאיסמנה מתמקדים סביב העיקרון של האהבה ונאמנות למשפחה. אנטיגונה מבצעת את העבירה על חוק-המלך וקוברת את פוליניקס אחיה מאהבה אליו: "אני אנוח לצדו במוות, והוא יחזיר לי אהבה, על חטא אהבתי", כך אנטיגונה. (אבל גם מתוך עמדה מוסרית כי יש לקבור את המת) גם איסמינה, לאחר שראתה בנחישות ובעוצמת-עמדתה המוסרית של אנטיגונה, היא רוצה ומבקשת להצטרף אליה ולקבל עליה גם את ה"אשמה".

לדבריה חייה אינם חיים ללא אחותה: "לא אנטיגונה, אל תדחי אותי, תני לי למות, לחלוק כבוד למת אתך... מה טעם לחיי אם את אינך?".

גם היימון פועל מתוך שני עקרונות אלה. הוא נאמן לאביו ורוצה בטובתו, וכדי ששלטונו לא יתמוטט בגלל התסיסה בעם, אם אכן יממש את איומו ויוציא את אנטיגונה להורג: "אבי אני שלך. אתה מורה דרכי באמונה, ותבונך מושלת בחיי. ברית-אמוניך יקרה לי מברית-כלולות". הוא

מייצע לו: "להתכופף קמעא עד יעבור זעם" ולא לצאת בגלוי ובהתרסה בוטה נגד רצונו ויחסו האוהד של העם כלפי אנטיגונה. זה הביטוי לנאמנות שלו למשפחתו ולשושלת של אביו, אבל הוא פועל, כמובן, גם מתוך אהבתו לאנטיגונה, ארוסת-אהובתו, שלא תוצא להורג לעיניו, כפי שאיים עליו אביו.

העימות בין צו האדם לצו האלים:

זהו העימות המרכזי במחזה: קריאון המלך, כמחווה של גאווה פטריוטית וחוסן לאומי נגד האויב שרצה לכבוש את העיר ולנתץ את מקדשה, מורה לא לקבור את המנהיג של האויב – פוליניקס. כאות וסמל לביזיון של ראש הצבא המובס, ולהשאיר את גופתו-נבלתו למאכל עוף השמים ולחית השדה.

נוהג זה היה ידוע באותם הימים. ידוע לנו מקרה דומה גם במקורותינו, שכך עשו הפלשתים לגופתו של שאול המלך ותקעו את נבלתו בשערי העיר בית-שאן. ודוד המלך צווה על גיבוריו להתגנב לעיר ולהוריד את גופת שאול ולהביאה לקבורה באדמת ישראל. קריאון מוציא צו (חוק) שאין לקבור את פוליניקס, אולם צו זה מנוגד לחוק האלוהי והמוסרי {המצוי אגב, בכל האמונות והדתות. ביהדות זהו דין ברור וחקוק בהלכה פסוקה "מדאורייתא" (דין מפורש שכתוב בתורה) "שאין מלינים את המת עד הבוקר"}. {

ומה יעשה האדם? האם יישמע לחוק המלך? (אנטיגונה) או יישמע לקול האלוהי, המצפוני והמוסרי? הדילמה מתעצמת גם בשל היות אנטיגונה אחותו של הקורבן, שעליו הוצא הצו. לאנטיגונה אין שום פקפוק במה לצדד ואיך לפעול, אולם כשאלה מוסרית-מצפונית, זו בעיה ודילמה מוסרית ממדרגה ראשונה. אם לא נישמע לחוק, תתפורר הממלכה. בלא משמעת ושמירת החוק והסדר, כל תא חברתי מגיע לידי פירוק והתמוטטות, כדברי קריאון: "פריצת החוק – פריצות והפקרות, ראש כל חטאת! מחריבה מוסדות קריה (עיר, מדינה) זורעת הרס בבתים, מפיצה את הצבאות כְּמֶץ". מצד שני, אם לא נישמע לקול האלוהי, שהוא הצו המצפוני והמוסרי העליון, חברת האדם תידמה לגיונגל חיות, הטורפים זה את זה ללא עכבות וגבולות מוסריים.

המפגש בין קריאון לזקני העם:

מפגש זה בא כדי להציג את דמותו של קריאון כשליט דיקטטור מצד אחד, אך פוליטיקאי ממולח מצד שני. קריאון בא לבקש מזקני העם תמיכה ציבורית ומוסרית, ולכן הוא מתחיל בנאומו בהצגת יעדים:

- א. שלטונו הגיע לו בזכות. הוא שאר-בשרם היחיד של פוליניקס ואטאוקלס. כתוצאה מכך הנאמנות של זקני העם צריכה לעבור אליו אוטומאטית. היות והם היו נאמנים לשושלת בית "לבדקוס" היא שושלתו של אדיפוס המלך ובניו, לכן הוא, כשאר-בשרם היחיד של שושלת-אדיפוס, זכאי לתמיכתם ונאמנותם.
- ב. פטריוטיות – הוא טוען שכל מעשיו (הצו שהוציא) הם למען המדינה, כאשר למעשה הוא עושה זאת כדי לבחון את קבלת שלטונו ע"י העם – האם העם יעז להתקומם ולסרב להישמע לחוקיו.
- ג. הצגתו של פוליניקס באופן שלילי ע"י שטיפת מוח (שלוש פעמים מזכיר קריאון בנאומו את פוליניקס בהקשר שלילי).
- ד. מצד אחד מחניף לזקני העם, מצד שני מאיים עליהם. בראשית דבריו הוא קורא להם בחירי העם לא במובן של נבחר העם אלא במובן של הטובים והנבחרים שְׁפָעם, ובסוף הנאום הוא

איים ומשחד את זקני העם, בו זמנית: מה שיהיה נאמן לו ינחל כבוד, ומי שיתנגד לו ימות.

קריאון והשומר:

לשניהם קווי אופי דומים: שניהם פיקחים וערמומיים, יודעים לתמרן את האנשים לטובתם, חלקלקי לשון, יודעים לשכנע את שומעיהם ושניהם חשדניים. קריאון חושד בשומר שלקח שוחד, והשומר חושד במלך שמטרתו לפגוע בו על מעשה שלא עשה. למצוא בו שער לעזאזל, כדי לרצות את תאוותו למצוא את האשם, ובכך להצדיק את שלטונו ולבסס אותו, על חשבונו בעצם.

העימות והקונפליקט בין אנטיגונה לקריאון:

עימות זה מתבסס על שני מרכיבים עיקריים בדברי אנטיגונה:

א. צו האלוהים חשוב יותר מצו האדם. אומנם הוא לא כתוב אבל הוא נצחי. הצו הוא על-זמני ועל-מקומי. כדברי אנטיגונה; חוק האלים הינם טובים בזמנים עברו, הם תקפים וטובים כעת, ויהיו טובים גם אלפי ומאות שנים אחרי. הם טובים במצרים וביוון ובכל מקום עלי אדמות, שם חיים ופועלים בני-האדם.

ב. המוות לא מפחיד אותה. הוא יתרון בשבילה. במוותה היא תפגוש את אהוביה (הוריה ואחיה) והוא, המוות, ישחרר אותה מלחיות בממלכת-הרשע, אשר בה מתקיימים חוקים כאלה. (שלא לקבור את המת).

ג. הגאווה והעקשנות שלה מביאים אותה לידי חוצפה יתרה באומרה: "כל מעשי איולת? אבל אולי הכסיל שופט אותי כאיולתו". דבריה מכוונים לקריאון. זו חוצפה יתרה לדבר כך אל המלך. קריאון אינו משיב לה, אלא מביא שלושה משלים שהנמשל לשלושתם הוא: שאנטיגונה תישבר. והמשלים הם:

(1) העורף הקשה מהיר להישבר.

(2) הברזל העשוי (פלדה) נסדק מהר יותר מברזל הגיל.

(3) הסוס הפראי ביותר מרוסן ע"י מתג זעיר.

טענתה האחרונה של אנטיגונה היא: שהעם איתה ותומך בה, אלא שאינם מביעים זאת בקול רם. התנגדותם ודבריהם אינם מגיעים לאוזני קריאון בגלל שהם מפחדים. יש באמירה זו משמעות נסתרת: שמלכותו אינה מקובלת על העם והוא עלול להתקומם ולמרוד נגדו, אם ימשיך להתעקש. קריאון עלול לאבד את שלטונו אם יממש את איומו, יעניש ויהרוג אותה. זו גם עמדתו של היימון. הוא טוען אותו טיעון הגיוני, בו הוא מנסה לשכנע את אביו לחזור בו מהחלטתו.

מיהו הגבור הטראגי במחזה אנטיגונה? הוא אדם מורס מעם, אבל מייצג את האנושות כולה. בעל אומץ לב, קיצוני בדעותיו ובתגובותיו, נחרץ במעשיו ובדעותיו.

כל מה שנאמר על קריאון מבחינה זו, נכון גם על אנטיגונה. שניהם עקשנים ושניהם עשו מעשה מביש. קריאון מפר צו-אלים ואנטיגונה מפרה צו-המלך. שניהם סובלים ומודעים לסבלם: אנטיגונה מאבדת את כלולותיה, לא תינשא לעולם ולא תחווה את חוויות האישות והאימהות והיא כלואה במערה לרעוב למוות.

על ראשו של קריאון ירדה קטסטרופה בדמות מות כל-משפחתו, (בנו היימון ואשתו אורידיקה שהתאבדה לאחר ששמעה שבנה היימון מת). אולם המבחן האמיתי להיות דמות טראגית הוא; האם הגיבור מוכן, לא רק להתמודד נגד גורלו, אלא גם לשלם את המחיר. קריאון אינו מוכן להתמודד נגד גורלו ובוודאי שלא לשלם את המחיר. כפי שהוא אומר באחד משלבי הסיום של

המחזה, כאשר הוא מתייעץ עם ראש המקהלה מה לעשות לנוכח נבואתו של טריסיאס: "קשה לכבוש את תאוות-הלב! (להישמע לקול הנביא ולחזור בו מהחוק שציווה לא לקבור את פוליניקס) אבל אני אכף ראשי ולא אריב את הגורל". משתמע מדברים אלו שאין הוא כאנטיגונה! הוא אינו מוכן לקבל עליו את משמעות הסבל שכפה עליו הגורל ולשלם עבור מעשהו.

הוא חוזר בו מכל עמדותיו, וזה לא עוזר לו. הוא חוטף מכל הצדדים. קריאון נענש למרות שחזר בו בכל מכל כול. על כן, על פי דעתי – קריאון אינו יכול להיחשב לגבור טראגי, אלא רק אנטיגונה. יש וטוענים כי גם אנטיגונה אינה גיבורה טראגית בשל דבריה באודה ה-3 (מערכה שלישית) בתמונה הרביעית. שם היא מבכה את סבלה על מות נעוריה, אובדן כלולותיה ואי-חווית-האימהות. אולם לדעתי אין זה חזרה מעמדותיה ומהנחישות שלה, אלא ביטויים להמחשת הסבל שהיא עוברת, בגלל שנחרץ גורלה.

זהו הקטע של חיזיון הסבל במחזה. על פי העקרונות של דורותיא קרוק. הקטע באודה השלישית מיישמת את העיקרון של חיזיון הסבל. הגיבור הטראגי מציג על הבמה את סבלו, כמו שבמחזה אדיפוס המלך, שניקר את עינו ודם ניגר מהן ומשוטט על הבמה כשעיניו נקורות וזולגות דם, כך גם במחזה זה. אנטיגונה סובבת סביב הבמה ופורקת את מטען סבלותיה וגורלה. אנטיגונה "מציגה" את סבלה בפני הקהל לעורר בו את רגשי הרחמים על הסבל שהיא עוברת, ואת רגש הפחד, בשל "מרדנותה" נגד הגורל ובשל גאוות-היתר שלה להתעמת כך, בראש מורם, נגד המלך.

העימות בין קריאון להימון:

דברי קריאון:

1. צו המחוקק הוא קודש הקודשים לקיומה של כל מסגרת שלטונית. והיא נבחנת בהשלטת משמעת, כי הפרת משמעת היא ראש כל חטאת, מביאה חורבן למדינה, הורסת בתים ומביסה צבאות, כדברי קריאון בעימות שלו עם בנו היימון: "פריצת החוק - פריצות והפקרות, ראש כל חטאת! מחריבה מוסדות קריה (עיר, מדינה) זורעת הרס בבתים, מפיצה את הצבאות כמֶץ" (מֶץ – תבן, קש שעף ברוח)
2. הנאמנות של קרובי השליט היא אבן הבוחן ליכולת השלטון.
3. התבונה היא לציית, כי בכוח הציות יש גם הידע והיכולת לצוות.

דברי היימון: מבוססים על שני טיעונים:

- א. העם עומד להתקומם. העם איננו מסכים לעונש הכבד שקיבלה אינטיגונה. ומימוש העונש עלול להמריד את העם, ובזה קריאון מסכן את שלטונו.
- ב. שאביו, קריאון, יכלכל את מעשיו בתבונה. לוותר על האגו והיוקרה כדי לשרוד בשלטון. היימון מביא שני משלים הממחישים את הצורך לדעת לשרוד כאשר סכנה באופק ומאיימת להתרחש.

1. הראשון: אילן גמיש מתכופף "ומתקפל", כשיש רוח חזקה. בסיום הסופה, הוא מתרומם חזרה לעומתו, אילן קשוח וגבוה הוא הראשון שייפול בסערה, ויפיל איתו גם את שורשיו. האילן הגמיש שומר גם את אחרוני העלים שעל צמרתו (רמז לעצמו, היימון).
2. המשל השני הוא הסירה והתורן. אם המפרש מונף, הרוח מפילה את הסירה, "וכשמקפלים" את המפרשים, הספינה ניצלת ואינה טובעת בסופה. הרמז לקריאון ברור. היימון מנסה "לנגן" ולשכנע את אביו בשני מישורים: רחמים. להקל בעונשה של אנטיגונה אהובתו-ארוסתו, והשני: לייצב ולעצב את הגיונו ודעתו כשליט העתיד של תְּבַי: שאין אדם, אהובתו-ארוסתו, והשני: לייצב ולעצב את הגיונו ודעתו כשליט העתיד של תְּבַי: שאין אדם,

ובוודאי גם מלך, מעל כולם. כל אדם רצוי שיתיעץ עם אחרים, גם אם הוא מלך, ולטעמו של היימון; בעיקר מלך! שהחלטותיו וחוקיו חורצות גורלות של בני האדם, נתינו.

המפגש בין טרסיאס הזקן לקריאון:

טרסיאס אומר בפירוש לקריאון: האלים כועסים, הקורבן לא מתרצה ואם לא תחזור בך מיד, זעם האלים יפגע בך קשות. הוא מנבא לו את הקטסטרופה: בני משפחתו ימותו והוא יאבד את השלטון. הדבר היחיד שקריאון עונה לו הוא בהאשמה. הוא מאשים את טרסיאס בשוחד! לא פחות ולא יותר. אבל ראש המקהלה מזכיר לקריאון שכל נבואותיו של טראסיאס הזקן התגשמו וקריאון עצמו תמיד שמע לעצותיו. קריאון משתכנע לסגת, הוא מודה בפה מלא שהוא לא מתמודד נגד גורלו. אבל קריאון עושה פעולה הפוכה מעצת טרסיאס וראש המקהלה: במקום להציל קודם את אנטיגונה ואח"כ ללכת לקבור את פוליניקס, הוא עושה את ההפך. זה מה שגורם לטרגדיה להתרחש; באיבוד הזמן שבו קריאון הולך לקבור את פוליניקס, אנטיגונה מספיקה להתאבד, היימון, רואה את התוצאות של חוקיו של המלך אביו, (אנטיגונה אהובתו מתאבדת ומתה) מתמלא זעם ומנסה לפגוע בו, כשקריאון מגיע למערה. כשאינו מצליח במשימה, (קריאון מצליח להתחמק מפגיעת החרב של בנו היימון) הוא נופל על חרבו ומתאבד גם הוא יחד עם אנטיגונה, ושיא הטרגדיה בעוזה. קריאון חוזר לארמון עם גופת בנו בזרועותיו, והבשורה המרה, הנוספת, מגיעה אליו: אשתו אורידיקה, גם היא התאבדה, לאחר שנודע לה, כי בנה-יחידה, היימון, מת! הנה כי כן נביאתו ואזהרותיו של הנביא הזקן טרסיאס, שליח האלים, מתגשמות.

סיום המחזה:

ראש המקהלה מספר את המסר הרעיוני של הטרגדיה: שהכול במחשבה ואמונה באלים ומי שלא עושה זאת ייענש. כדברי ראש המקהלה בסוף המחזה:

”סוף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע;
שְׁמַחַת אָדָם תִּכּוֹן רַק בְּחֻקָּה,
וְהַחֻקָּה - הִיא בְּיָרֵאת אֱלֹהִים,
גָּאָה וְרָם יִשְׁפִּיל עַדֵי עָפָר;
לְעַת שִׁיבָה - יִקְנוּ מוֹסֵר וְדַעַת.”